

Maak eens een domme migratiestudie

Werkvolk te kort. Europa heeft tegen 2050 32 miljoen werknemers te weinig. Duitsland bijna 8 miljoen, Italië 6 miljoen, Spanje 4,5 miljoen, België slechts 360.000.

Het was weer schrikken geblazen in de kranten van 22 mei. 'Arbeidsmarkt valt stil zondere migranten' (*De Standaard*). 'Arbeidsmarkt kan niet zonder immigratie' (*De Tijd*). 'Zonder arbeidsmigranten stevent Europa af op economische crisis' (*De Morgen*). Bron van alle bangmakerij: de studie *Mind the Gap* van de Stichting Economisch Onderzoek (SEO) van de Universiteit van Amsterdam, extra in de Belgische verf gezet.

De studie presenteert en pretendeert zich als gebaseerd 'op wetenschappelijke feiten'. (Grappig, er zijn blijkbaar verschillende soorten feiten, onder andere wetenschappelijke en onwetenschappelijke.) De studie maakt nochtans sommetjes die de afgelopen jaren wel vaker gemaakt zijn. Vertrekpunt zijn de economie en de demografie van vandaag. Aantal werkenden in Europa: 194 miljoen (in 2005). Aandeel van de bevolking op arbeidsleeftijd in Europa's totale bevolking: 67% (in 2005).

Vervolgens wordt een aantal veronderstellingen gemaakt over de economische en demografische evolutie. Op een bepaald moment in de toekomst – in dit geval 2050 – wordt de teller stil gezet. Voor dat jaar wordt dan het aantal werkenden berekend. Het aandeel van de bevolking op actieve leeftijd zal op dat moment gedaald zijn tot 57% – of 48 miljoen potentiële werknemers minder. Maar omdat niet iedereen op arbeidsleeftijd (15 tot 60 jaar) ook effectief werkt, is de werkelijke daling van het aantal werkenden in Europa bijna 32 miljoen.

Deze berekening gaat uit van dezelfde stroom migranten als in de voorbije 45 jaar (1960-2005). Duitsland telde in die periode 9,3 miljoen werkende immigranten, België 601.000 (van wie 200.000 in de laatste vijf jaar). Spiegelbeeld: Polen en Portugal kenden een uitstroom (netto) van respectievelijk 1,6 miljoen en 705.000.

Stel nu, zegt de studie, dat die immigratie stopgezet wordt, dat de grenzen potdicht gaan. Dan zou het tekort 'dramatisch' toenemen, in Europa van 32 tot 55 miljoen en in België van 360.000 tot 984.000.

Besluit: elk Europees land heeft immigratie nodig om zijn beroepsbevolking op peil te houden. Ook België zal nog meer dan tevoren moeten mikken op immigratie. Op dit besluit wordt dan voortgeborduurd. Welk soort immigranten is nodig? Antwoord: migranten met de 'gewenste competenties'. En liefst niet langer dan nodig, net zo lang er werk is voor hen.

De grote migratie-denkfout is dan al begaan.

Al die cijfertjes kloppen ongetwijfeld, maar het zijn betekenisloze berekeningen. De hele studie is een sommetje zonder economie. En dat komende van een economisch instituut!

Want wat gebeurt er volgens de studie tussen 2005 en 2050? Niks. Economie, demografie, migratie, aantal jobs, het blijft allemaal lopen zoals het vandaag loopt. Op 1 januari 2050 heffen we het glas en komt iemand van het SEO de feestvreugde verstoren met de mededeling: mooi, maar we hebben wel 30 of 50 miljoen werkmensen te weinig.

Zo werkt een economie natuurlijk niet, maar de SEO-studie doet wel alsof. Die hanteert simplistische ideeën over de werking van de arbeidsmarkt. Als volgt: de hoeveelheid werk is gegeven, en daarmee ook de gevraagde hoeveelheid personeel. Als dit personeel niet direct te vinden is, is er een tekort. Dit tekort wordt groter, want Europa/België vergrijst. Dus moet Europa/België buiten de grenzen kijken.

Maar een tekort is geen onveranderlijk gegeven. Als werknemers in de loop van de 21ste eeuw schaarser worden – minder jongeren, meer ouderen – worden ze vanzelf duurder. Omdat werknemers duurder worden, komen minstens twee aanpassingsprocessen op gang.

Het eerste is het aanboren van al dan niet verborgen arbeidsreserves. Voor een deel gaat dat vanzelf: door hogere lonen worden mensen die nu niet werken naar de arbeidsmarkt verlost. Of als personeel niet meer te vinden is in een bepaalde bedrijfstak, gaat in principe daar het loon omhoog. Dat maakt het voor werknemers interessanter om in die sector te

gaan werken. Werkgevers willen natuurlijk graag goed geschoold personeel tegen een laag loon, maar zo werkt het niet, of zo blijft het niet werken. In de rand van Brussel of Antwerpen kun je ook niet voor 200.000, laat staan 100.000 euro in een villa wonen, tegen die prijs is er inderdaad een groot tekort aan villa's. In de realiteit passen de woningprijzen zich aan, de lonen doen dat ook.

In tijden van personeelskrapte zullen werkgevers ook creatiever (moeten) worden. Maar dan wordt het ook lonend om meer te investeren in het arbeidsmarktklaar maken of houden van mensen die nu, vaak tot hun eigen verdriet, aan de kant blijven: gehandicapten, allochtonen, ouderen. Of denk aan zoiets eenvoudigs als (het stimuleren van) parttimers om meer uren te werken.

Het tweede aanpassingsproces is minstens zo belangrijk. Als arbeid schaarser en dus duurder wordt, wordt het voor bedrijven aantrekkelijker om arbeid te vervangen door kapitaal. Als de hoeveelheid kapitaal per werknemer toeneemt, wordt arbeid productiever en zijn dus minder werknemers nodig voor eenzelfde productiehoeveelheid.

In welke technieken gaan ondernemingen dan investeren? Op die vraag moet iedereen het antwoord schuldig blijven. Wist u soms 25 jaar geleden dat er vandaag internet zou zijn, en de SEO-studie binnen drie minuten op uw computer zou staan? Dat we dus de arbeid van drukker en postbode zouden overslaan? Nee, ik ook niet, net zomin als ik u kan vertellen wat over 25 jaar uitgedacht zal zijn. Maar als

arbeid schaarser en duurder wordt, durf ik wel voorspellen dat er iets uitgedacht zal worden. En heel waarschijnlijk voor arbeidsintensieve dienstensectoren. Zo werkt economie.

Anders gezegd, het is niet zinnig om over een tekort aan arbeid of personeel te spreken. De enige zinvolle aanname over de Europese of Belgische arbeidsmarkt is dat die in evenwicht is. Zowel in een Europa dat vandaag de deur op slot doet voor immigranten als in een Europa dat de komende decennia tientallen miljoenen migranten toelaat.

De fundamentele SEO-drukfout waardoor de studie, gelukkig ook weer met één druk op de knop, kan verplaatst worden naar de 'recycle bin', is niet eens origineel. Dezelfde fout ondermijnende al twintigsteeuwse discussies: over het rapport van de roemruchte Club van Rome of over een Groen Nationaal Inkomen. En eerlijk gezegd, de discussie was al in de negentiende eeuw beslecht – ironisch genoeg toen ook in een debat tussen economen over arbeidsmarkt cijfers.

Dus ja, laat het migratiedebat gevoerd worden op wetenschappelijke basis. En niet op basis van betekenisloze cijfers en kletspraatjes, die allebei niet zonder commerciële en politieke bedoelingen zijn. De SEO-studie is besteld door Randstad, dat natuurlijk graag zou verdienen aan internationale uitzendarbeid. En de studie is hier gepatroneerd en gepresenteerd door Jan Denys, dé zelfverklaarde arbeidsmarkt deskundige, die beter zou moeten weten en allicht van de studie geen spaander heel zou laten als Randstad niet zijn broodheer was.

Het cijferwerk komt van Piet Emmer, die ruim twee jaar geleden op Canvas (in 'Nachtwacht') een pleidooi mocht houden voor tijdelijke migratie: je brengt ze binnen voor de zomer en stuurt ze weg tijdens de winter. Bij wijze van spreken. Geen wonder dat Open VLD de studie al heeft aangegrepen ter ondersteuning van haar voorstellen voor 'gecontroleerde migratie'. Zo fout de onderbouwing, zo verkeerd de voorstellen. Want niets is meer blijvend dan tijdelijke migratie. Alsof tijdelijke migranten allemaal braaf zullen teruggaan en niet een nieuwe grote pool van permanente illegalen zullen vullen. En nog: alsof dan alleen werkende immigranten zullen binnenkomen. En niet ook hun echtgenoten en kinderen. Arbeidsmigranten brengen een veel grotere immigratiestroom op gang, een zogenoemde 'vervolgmigratie' door gezinshereniging en huwelijk. Van wie in de praktijk maar een klein deel werkt. Begrepen? Geen denk- en berekeningsfouten meer maken.

Centrumrechtse zwanenzang

53% die voor u stemt, zo iets maakt indruk. Maar een nadere analyse van de Franse presidentsverkiezingen maakt het resultaat wel verwarrender. Volgens opiniepeiler Ipsos hebben de 18- tot 60-jarigen – zij die meest werken en meest belastingen betalen – overwe(Idi)gend voor socialiste Ségolène Royal gestemd. Nicolas Sarkozy is Frankrijks nieuwe president geworden dankzij de politieke voorkeur van de gepensioneerden: hij haalde 68% bij de 70-plussers en 61% bij de 60-plussers. Zo weinig beklijft van het etiket van 'generatiewisseling' dat de uitslag opgeplakt is. De

oude garde staat in Frankrijk nog immer stevig aan het roer.

Overall in Europa's vergrijzende maatschappijen neemt de politieke macht van de oudere generaties toe. Zo wordt toch vaak gedacht en gezegd. De Franse verkiezing wijst op een perverse variant. Sarkozy voerde campagne met een 'terug aan het werk'-programma, maar heeft zijn uitverkiezing eigenlijk te danken aan mensen die niet meer aan het werk zijn. Het lijkt wel dat de 60-plussers jongeren per se aan het werk willen hebben om zelf de hand te kunnen leggen op de buit die ze nodig hebben om hun winters in Nice of de Provence te kunnen doorbrengen. In elk geval was de Franse uitslag een nieuwe vorm van insider-outsider stemgedrag.

Sarkozy deed het ook goed bij de groep van 25 tot 35 jaar: hij kreeg 57% van hun stemmen. Dat is wel makkelijk uit te leggen: hij beloofde de Franse arbeidsmarkt te moderniseren, en dat moet die leeftijdscategorie meest ten goede komen. Een ander insider-outsider fenomeen.

Maar de leeftijdstrend gaat op de langere termijn in tegen centrumrechts. De socialisten mogen dan drie presidentsverkiezingen op rij verloren hebben, en alweer bezig zijn met politieke broeder- en zustermoorden. Maar vergis je niet: links is in Frankrijk nog lang niet uitgezongen.

De trend naar links is nog sterker in Duitsland. Een week na de Franse presidentsverkiezingen was er een weinig opgemerkte verkiezing in de

kleine stadsstaat Bremen, een SPD-bolwerk. Wat meest opviel, was de flinke winst van de Groenen en de Linkspartei. Die laatste heeft haar wortels in Oost-Duitsland, maar komt nu voor het eerst binnen in een Westduits deelparlement. Een vlugge berekening leert dat SPD, Groenen en Linkspartei samen stegen van 48% bij de federale verkiezingen van 1994 tot 52% bij de drie verkiezingen sindsdien. De SPD-leiders hebben totnutoe elke coalitie met de Linkspartei afgewezen, maar dat zou wel eens kunnen veranderen. Links heeft een structurele meerderheid in Duitsland, het zal die ook ooit gebruiken.

Ook in Bremen bleek dat centrumrechts oud geworden is. Zoals in Frankrijk. In Bremen haalde de CDU 26% van de stemmen, maar slechts 20% bij de 18- tot 65-jarigen. De belangrijkste en interessantste kwestie wordt dan ook de veranderende politieke dynamiek van gepensioneerden. De meesten behoren nu nog tot de generatie(s) van voor 1968. Zij kregen hun politieke vorming in de jaren '40 tot '60. Zij zijn meestal conservatief en stemmen voor Sarkozy en Merkel, en bij uitbreiding voor Balkenende en Leteme.

Maar naarmate de babyboomers van de generatie '68 met pensioen gaan, zal dit politieke patroon gaandeweg mee veranderen. En je kunt er een aanvullend pensioen op verwedden dat die nieuwe gepensioneerden links zullen blijven stemmen, in weerwil van hun ouderdom. Als dat inderdaad bewaarheid wordt, heeft links in Europa voor lange tijd uitzicht op een structurele meerderheid – van jong en oud.

Niet toevallig duwt Angela Merkel niet te hard aan hervormingen. Geredelijk zal ook Sarkozy van wal steken met enkele 'terug aan het werk'-maatregelen, maar daarna? Als hij daarmee blijft doorgaan, zouden de socialisten wel eens een versnelde *comeback* kunnen maken – waarschijnlijk onder een andere naam en een andere leiding.

Merkel en Sarkozy zijn ongetwijfeld geboren politici. Maar ze belichamen niet een nieuw centrumrechts tijdperk in Europa. Evenmin als Balkenende of Letermé. Ze zullen wellicht overgangsfiguren blijken, zich dapper werend tegen de tectonische verschuiving naar links in hun landen.

Aaibare domheid

Waarom doen zoveel mensen zich dommer voor dan ze zijn? Waarom weet iedereen de oplossing voor een groot aantal maatschappelijke problemen en waarom komt die oplossing er toch niet? Ik zeg het u: omdat onnozelheid en onkunde bijdragen tot sociale cohesie.

Iedereen in België weet dat sociale zekerheid en economie versterkt en verbeterd worden als gekozen wordt voor een ander financieringssysteem: als die financiering niet langer afhangt van bijdragen op arbeid (alleen). Toch komt zo'n andere financiering er niet. Iedereen in België weet ook dat privatisering van openbare dienstverlening niet voordelig werkt, omdat die berust op het onjuiste beeld van de burger als aartsvrek en parasiet. Toch worden energie, post en ook zorg steeds meer geprivatiseerd.

Het zijn niet die problemen en oplossingen op zichzelf die me hier interesseren, maar de onderliggende mechanismen. Er moet een reden zijn om problemen onopgelost te laten en liever dom dan verstandig te lijken. Er moet een belang schuilen in onnozelheid. Want anders dan de grondleggers van onze burgerlijke rechtsstaat – Hobbes en Rousseau – geloof ik niet dat de mens ook echt dom is.

Thomas Hobbes (*Leviathan*) meende dat wij allemaal even dom zijn, juist omdat iedereen denkt dat hijzelf verstandiger is dan de rest. 'Dit bewijst dat mensen in dit opzicht eerder aan elkaar gelijk dan ongelijk zijn. Doorgaans bestaat er immers geen duidelijker teken dat iets gelijkmatig verdeeld is dan dat iedereen met zijn deel tevreden is.' Ieder van u is tevreden met zijn eigen intelligentie, daaruit blijkt dat u allemaal even dom bent. Of even slim natuurlijk. Maar desondanks denkt u dat u veel slimmer bent dan de rest, dat duidt op domheid.

Hobbes is hier te streng: die tevredenheid over onze eigen intelligentie is een veel ingewikkelder emotie dan hij suggereert. Want veel mensen zijn in het openbaar veeleer trots op hun fouten en durven gemakkelijker iets opbiechten dat op hun stompzinnigheid wijst, dan dat ze iets vertellen waardoor de indruk zou kunnen ontstaan dat ze slim zijn.

Deze opvatting heb ik ooit teruggevonden bij zo'n verstandige vrouw als de Nederlandse essayiste en romanschrijfster Carry van Bruggen. Omdat ook zij zich graag dommer

voordeed dan ze was, kreeg haar theoretisch inzicht de vorm van een onnozel verhaal over een handwerkles. Haar verhaal 'Het lege garenkaartje' (van begin vorige eeuw) beschrijft de handwerkles van een meisje dat niet kan handwerken. Die onkunde wordt in twijfel getrokken door het onderwijzend personeel, dat vindt 'willen is kunnen' – een onderwijsprincipe dat op zijn beurt weer in twijfel getrokken wordt door het meisje, dat zich afvraagt 'waarom zou ik niet willen als ik kon?' en 'hoe kan iemand willen wat hij helemaal niet kan?' Dat is de situatie als het verhaal begint en een nieuwe juffrouw handwerk arriveert.

Die heeft na een blik op de groezelige halve kous van ons meisje gezegd: 'Jij bent zeker wel knapper in andere dingen.' Het meisje vat meteen daarna het plan op deze juffrouw te redden uit een brandend huis, haar te verplegen als ze de pest krijgt of de zwarte pokken, of met een rode zakdoek de trein te doen stoppen die de juffrouw dreigt te overrijden.

Haar verlangen naar domheid ontstaat wanneer ze opnieuw steken heeft laten vallen en de nieuwe juffrouw moet vragen het breiwerk te repareren. Naast de tafel van de juffrouw ziet ze een leeg garenkaartje liggen met daarop de tekst: 'Etes-vous content de cet article?' De juf vraagt of ze dat kan vertalen. 'Zijt gij tevreden...!', vertaalt het meisje. 'En ineens voelt ze, dat het de juffrouw zou tegenvallen, dat het een teleurstelling voor haar zou wezen, als ze goed vertaalde, als ze 'over' zei.' En dus doet ze met tranen in de ogen de juffrouw een plezier en zegt 'van!'

Dit is een onverbloemd erotische passage. De erotiek schuilt in de bereidheid van het meisje om zich dommer voor te doen dan ze is. Dommer en blonder. In die geveinsde onderdanigheid ligt de overeenkomst tussen erotiek en onze burgerlijke maatschappij. We geven onze superieure autonomie op en geven ons een houding, omdat we door onderdanigheid te veinzen relaties met anderen kunnen aangaan.

Begrijp je dit eenmaal, dan zie je opeens hoe overal fouten ingezet worden als middel tot gemeenschapsvorming. Die faalbereidheid is een van de weinige bindende factoren in onze multiculturele en pluralistische samenleving. Ministers en directeuren-generaal klungelen opzettelijk met diensten (bijvoorbeeld de fiscus) en voorzieningen (bijvoorbeeld justitie en gevangeniswezen) om een sfeer van samenhangigheid te creëren: politici schieten tekort om de kloof tussen burgers en overheid te dichten. Ambtenaren en administratief personeel laten steken vallen voor de gezelligheid en de mop-pentrommel. Vakbonden staken om treinreizigers en vliegtuigpassagiers dichter bij elkaar te brengen. Commerciële zenders maken slechte televisie om een groter kijkerspubliek te bereiken.

Mensen maken deze fouten niet licht. Het meisje in van Bruggens verhaal worstelt er bladzijden lang mee. De ellende is dat je nooit mag laten merken hoe opzettelijk, hoe superieur je faalt. En iedereen die zo slim is om het mechanisme te doorzien, wordt daarom tegelijk gedwongen te suggereren dat hij te dom is om het mechanisme te doorzien. Maar ook al

mag je dus nooit openlijk praten over het grote belang van fouten voor de sociale cohesie, doe ik dat ter geruststelling toch. Want zo slim ben ik wel weer.

Of zoals mijn juffrouw in de laatste bewaarklas ooit tegen mij, snotneusje, zei: 'Als onze goochelaar doodgaat, krijgt gij zijn hoedje op!' En dat zei ze pas toen ik werkelijk alle steken had laten vallen in mijn handwerkje.

Helaasheid van een ding

Het is weer de tijd van blote buiknavel en blote armen, de tijd van zacht smakkende flipflops en wulps gewelfde waterflesjes, de tijd waarvan gezegd wordt dat de liefde sneller en vaker uitbreekt. Het is niet waar! Het lijkt alleen maar zo! De mens mag zich 's morgens, voor hij zijn huis verlaat, nog welhaast volledig ontkleden, op de doorslaggevende plek, de ogen, verhuult, nee bewapent hij zich. Met een zonnebril.

Dit jaar is die nog groter geworden dan vorig jaar, toen die ook al veel groter was dan het jaar voordien. Een donker reuzenschild, waar niemand doorheen mag dringen. Een glad gepolijste muur, die elke blik, de schuwe zowel als de opdringerige, weerkaatst. Nog nooit zag de zonnebrilmens er zo insectachtig uit.

Zijn de ogen niet de tong van het hart? Tja, ze spreken niet meer, ze blijven gesloten, ook als ze geopend zijn. Zit je tegenover een schoon en slim iemand, maar wat die ook zegt, het werkt dempend, het gaat stroef, het blijft bloedeloos. Alleen maar omdat de ogen niet meespreken, vallen de woorden uit de mond

als werkstukken uit de muil van een machine.

Schouderophalend kijk je toe. En ziet jezelf de schouders ophalen, binnen handbereik en toch zeldzaam ver weg, want het schild, de muur voor de ogen tegenover je, weerspiegelt je ook nog en maakt je klein. Als een mier of een vlieg zit je de mens tegenover je op zijn neus en schaam je je.

Bij deze zou je een antizonnebrillenbeweging willen beginnen. Wie geen vlieg of mier wil zijn, kan lid worden. De brilglazen, vooral die van maat XXL, zouden anders kunnen benut worden – bijvoorbeeld als ontbijtbord of als voetpadafrastering.

Of vergeet je, in je afgrondelijke afkeer, een kleinigheid? Een zonnebril heeft nog altijd een nuttige functie. Hij beschermt de ogen tegen UV-stralen: hoe meer huid hij bedekt, hoe beter! In Australië, dus pal onder het ozongat, heeft zowaar een professor geëist dat voor leerlingen een zonnebril verplicht wordt, want 10% van alle hoofdhuidkankers doet zich voor aan het oogoppervlak, meer bepaald aan het onderste ooglid, alleen beseft niemand dat. En nu iedereen het weet? Gaat veel veranderen, uiterlijk en innerlijk. Het wordt een daad van voorzorg om vlug een donkere bril te kopen, met glazen tot de mondhoeken. En het wordt een akte van berouw en een daad van gerechtigheid om iedereen met zo'n bril niet langer met de vinger te wijzen. Hoe rustig ze daar allemaal zitten! Hun wijsheid, Heer, hoe kon je die voor verstarring, verstijving en verwijdering houden? Het was verstandhouding.

Toe, vader, vergader niet meer

Vergaderen, mensen zouden het niet moeten doen. Bij veel vergaderingen wordt toch alleen maar gepraat over beslissingen die allang achter de schermen genomen zijn. Vergaderingen geven de schijn van inspraak, maar de beslissingen van de grote bazen liggen allang vast.

Of de besluiten liggen niet vast en meningen zijn echt welkom, maar het is wel duidelijk dat sommige meningen meer welkom zijn dan andere. Of de besluiten liggen niet vast en meningen zijn echt welkom, maar de vergaderende ondergeschikten hebben het gevoel dat sommige meningen meer welkom zijn dan andere. Of dat de besluiten al genomen zijn. Psychologisch is er niet zo veel verschil tussen al die situaties.

Mensen worden opstandig als ze het idee hebben dat iemand hun vrijheid van denken of handelen aantast. Dat gebeurt vooral als iemand probeert invloed uit te oefenen op een gebied dat voor hen belangrijk is en waar ze normaal gesproken vrij zouden moeten kunnen uitkomen voor hun mening. Als dan iemand (on)omwonden in een bepaalde richting duwt, krijgen mensen daar ontzettende

weerstand van. *Reactance*, zeggen psychologen quasi-geleerd.

Dat maakt het vaak moeilijk om anderen te beïnvloeden. Zodra iemand het gevoel heeft dat een ander dat probeert, zet hij zich schrap als een kat op een kokosmat – dan wil hij ineens de andere kant op. Zegt iedereen dat *Titanic* of *Babel* zo'n geweldige film is ('Moet je gaan zien!'), dan hoeft je al niet meer.

In psychologisch onderzoek is *reactance* officieel aangetoond. Als je studenten vertelt dat een tekst gecensureerd is door de school of de universiteit, dan blijken ze die tekst veel schappelijker te vinden. Maar u heeft het waarschijnlijk zelf meegemaakt dat iemand probeerde iets gedaan te krijgen van een ander, die vervolgens heel hard ging tegenstribbelen. Wellicht alleen maar omdat hij in zijn vrijheid aangetast was.

Er zijn mensen die dat kinderachtig vinden. Die moeten dan maar naar zo'n vergadering gaan waarvan niet duidelijk is of ze er eigenlijk nog iets te zeggen hebben. Kunt u lekker wegblijven.

Gilbert De Swert